

Marijan Mandac
TUMAČENJE IVANOVA PROSLOVA (Iv 1,1-18)
Une certaine interprétation du Prologue de S. Jean

UDK: 226.5.07
Izvorni znanstveni članak
Primljeno 09/2005.

Sažetak

U radu koji slijedi potanko se i podrobno tumači Proslov Ivanova evanđelja. Pri tome se vodi puna briga ne samo o smislu svake rečenice nego tako reći i svake pojedine riječi. Kod posla se ne gubi s očiju povijest teksta niti različite stilske poteškoće. Sav je Proslov posvećen Logosu koji je Isus Krist. Ivan najprije uči da je Logos vječni Bog i zasebna božanska osoba. Potom tvrdi da je Logos na djelu u svemu što se zbiva u povijesti i svijetu. Iz toga nije uopće ništa izuzeto. Ipak, Logos u svemiru naročitu pažnju posvećuje ljudima. Za njih je život i svjetlo koje nikakva sila ne može ugasiti. Logos je jedino svjetlo u svijetu. Ali ljudi kao cjelina nisu htjeli prigrliti Logosa. Odbili su ga i Židovi. Međutim, neki su prihvatili Logosa. Oni su dobili moć da postanu Božja djeca. Naročiti svjedok za Logosa bio je Ivan Krstitelj.

Tako smo prethodnim saželi nauk prvih trinaest proslovnih redaka. U preostalima Evanđelist neposredno govori o utjelovljenju Logosa i o njegovome djelu u ovome svijetu. Ivan naročito ističe da je Isus Krist svojoj zajednici donio milost, istinu i punu Božju objavu. Isus je Boga objavio Ocem.

Na kraju rada kratko se dotiču neka opća pitanja vezana uz Proslov. Naznačuje se mogućnost da je Proslov prvotno zajednici služio kao bogoslužna pjesma. Posebno se razglaba pitanje zašto je evanđelist Ivan jedini Isusa nazvao Logos. To se dovodi u vezu sa starozavjetnom mudrošću, starozavjetnom Božjom riječi, sa zakonom, grčkom filozofijom, Filonom Aleksandrijskim i napokon s gnosticizmom.

Ključne riječi: *Logos, Bog, postati, život, svjetlo, tama, svijet, slava, milost, zakon, istina*

U prvom dijelu rada¹ saželi smo nauk prvih trinaest redaka Ivanova Proslova. U radu koji slijedi želimo analizirati preostale retke Proslova i iznijeti teološko učenje koje je u njima sadržano.

Iv 1,14

S neposredno istaknutim retkom počinje drugi i novi dio u Proslovu. To naznačujemo ali odmah dodajemo da je u oba dijela riječ o jednoj te istoj osobi. To je Bog Logos, druga božanska osoba u Trojstvu. Sada se Logos naziva Isus koji je Krist. U Iv 1,1-13 Ivan nam stavlja pred oči tko je zapravo Isus motren u božanstvu i što je njegovo djelo prije Utjelovljenja. To je Ivanova osnovna nakana u Iv 1,1-13. Ivanov je četrnaesti redak dosta dug. Mi ga raščlanjujemo dio po dio.

Καί

Evandelist je četrnaesti redak počeo običnim i jednostavnim veznikom *καί*, i.² Čini nam se da nije tako postupio slučajno niti je pomoću *καί* htio jedino povezati oba dijela svoga Proslova. Pomoću *καί* Ivan prije svega želi upozoriti da se sav prethodni izvještaj o osobi i djelu Logosa mora u odlučnome povijesnome času o kojem počinje govoriti držati na pameti. U protivnome se ne zna tko je Isus koji djeluje i govori u evanđelju što slijedi. Osim toga posredstvom *καί* Ivan polaže temelj svemu o čemu u nastavku izvješćuje.³

σάρξ

Evandelist nam kaže da je Logos postao *σάρξ*. U grčkome jeziku *σάρξ* u biti označuje⁴ meso od kojega se, uz ostalo, sastoji

¹ Usp. M. Mandac, "Tumačenje Ivanova Proslova", u: *Služba Božja*, 4 (2005.), str. 349-386.

² O vezniku *καί* vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 997-999.

³ Usp. M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 20; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 241-242.

⁴ O riječi *σάρξ* vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1734.

tijelo čovjeka i životinje. Tako se riječ *σάρξ* po sebi ne proteže na krv i kosti. U najmanju ruku tako se riječju *σάρξ* služe probrani i istaknuti pisci.

Pojam *σάρξ* ima veliko značenje u Svetome pismu. Premda i Pismo preuzima osnovno značenje riječi, ipak *σάρξ* tu ne označuje nužno dio ljudskoga tijela. Po Pismu *σάρξ* označuje cijeloga čovjeka kao ljudsku osobu ukoliko se može vidjeti, dodirnuti i osjetilima osjećajem doživjeti. Za Pismo čovjek je *σάρξ* jer potječe od praha zemaljskoga i jer je stvorenje. Čovjek je po *σάρξ* dio vidljivoga i stvorenoga svijeta. Tijelom je u zajedništvu s cijelom prirodom.

Pomoću pojma *σάρξ* Pismo utvrđuje odnos između čovjeka i Boga. Zato što je čovjek *σάρξ* posve je različit od Boga pa i sušta Božja protivnost. Čovjek je *σάρξ*. Bog to nije. Otuda dolazi da je čovjek smrtnan, raspadljiv, prolazan i slab. Bog je pak besmrtnan i vječan. Čovjek je naklon grijehu jer je *σάρξ*. Ipak *σάρξ* nije u sebi zlo niti je nužni izvor grijeha.

Ivan, dakle, uči da je Logos postao *σάρξ*. Kada se prisjetimo da je prethodno o Logosu kazao da je vječni Bog koji je stvorio svijet te da je posvemašnji život i istinsko svijetlo razumijemo kako se slušatelj i čitatelj Ivanova mjesta moralo čudno dojmimiti nauk da je Logos postao *σάρξ*. Jedva se dade zamisliti nešto suprotnije i oprečnije nego što su Logos i *σάρξ*. Stoga je netko mogao Ivanovu tvrdnju uzeti za sablazan i najveću sramotu koja se može nanijeti Logosu. Ali Evanđelist je napisao što je vjerovao. Razumije se da riječju *σάρξ* nipošto nije isključio Isusovu ljudsku dušu. Istaknuli smo da u Pismu riječ *σάρξ* označuje čovjeka motrena s posebne točke gledališta.⁵

ἐγένετο

Ivan kaže da je Logos postao tijelo. On se zapravo poslužio aoristom *ἐγένετο*, "postade". Sigurno je aoristom izrazio događaj i povijesni čin. To je utjelovljenje Boga Logosa. Ono je dovršeni, jedinstveni i neponovljivi povijesni čin. Za Ivana to je nedvojbe-

⁵ O *σάρξ* općenito i u Iv 1,14 vidi: E. JACOB, *Homme*, VB, 124-125; H. MEHL-KOEHNLEIN, *Homme*, VB, 126; C. SPICQ, *Dieu et l'homme, selon le Nouveau Testament, Lectio Divina*, 29, Paris 1961., 165; R. BULTMANN, *Theologie*, 233-234. 392-393; J.A.T. ROBINSON, *Le corp* Chalet, 1966., 31-44; J. JEREMIAS, *Message*, 38.87; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 20; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 66-68; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 242-244 A. GILLMEIER, *Christ in Christian Tradition*, Mowbrays, 1975., 31-32.

ni događaj. Govoreći o Bogu Logosu u njegovome božanskom životu Evanđelist se trajno služio glagolom εἶναι, biti. Kada je prešao na povijesno zbivanje upotrijebio je glagol γίγνομαι, postati. Logos koji je vječan i koji je Bog, postao je čovjek. To je pravi događaj i pravo zbivanje. Ljudskome umu nije ni jasno ni razumljivo kako je Logos u određenome povijesnome trenutku postao tijelo. Ali Evanđelist to kaže. I to je središnji čin povijesti spasenja. Mi se čak usuđujemo reći da je Ivan u ἐγένετο uključio svekoliki ovozemni i zemaljski Isusov život. Stoga u tome ἐγένετο vidimo svekoliko svoje otkupljenje i spasenje.⁶

ἐσκήνωσεν

Otajstvo Logosova utjelovljenja Ivan je na poseban način izrazio aoristom ἐσκήνωσεν. U glagolu σκηνώω treba kao korijen zamijetiti⁷ imenicu σκηνή, šator. Prema tome, σκηνώω u osnovi i prvotno znači podići šator i stoga prebivati i boraviti pod šatorom. Tim životom redovito žive nomadski narodi koji nemaju trajno boravište. Al se smije kazati da je ljudski život, općenito govoreći, nomadski jer svaki čovjek brzo i neumitno prolazi ovim svijetom i vijekom.

Glagol σκηνώω može također naprosto značiti boraviti, stanovati, prebivati. Riječi često dnevnom uporabom izgube iskonsku svježinu i početnu lijepu slikovitost. Stoga se ἐσκήνωσεν u Iv 1,14 može shvatiti u smislu “stanovati” i “razapeti šator”. Osobno se ne možemo oteti dojmu da je Evanđelist namjerno napisao ἐσκήνωσεν jer šator ima posebno značenje u Starome zavjetu. Za putovanja pustinjom do obećane zemlje židovski narod nije imao trajno boravište već je stanovao pod šatorima. Bog je narod pratio od postaje do postaje, od šatora do šatora. Mojsiju je zapovjedio da podigne šator gdje će s njime razgovarati. To je bio “šator sastanka” (Izl 40,35). Vršio je ulogu “svetišta” (Izl 25,8) te je tako Bog boravio posred svoga izabranoga naroda.

Polazeći od navedenoga povijesno- spasenjski pojašnjujemo riječ ἐσκήνωσεν iz Ivanova uvoda. Logos je “postao tijelo” da ono bude šator njegova boravka i djelovanja među ljudima. Logosovo

⁶ U svezi s ἐγένετο u Iv 1,14 vidi: G. NEYRAND, *Sens*, 69-70; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 20; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 242; R. BULTMANN, *Theologie*, 392; A. GRILLMEIER, *Christ*, 26.

⁷ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1759.

je tijelo svetište gdje Logos stanuje u svome šatoru. Ako je starozavjetni šator Božje nazočnosti bio prolazan i privremen, šator Logosova tijela ostaje trajno i zauvijek. Ono je neuništivo svetište i hram Boga Logosa. Kao što je Logos Bog, on je i tijelo. Logos prebiva u svome tijelu, ali tijelo Logosa zastire pred zemaljskim i smrtnim ljudskim očima. Crkva je narod koji je na proputovanju iz ovozemne postojbine u vječnu domovinu. Na tom je putu prati Logos koji je Utjelovljenjem na zemlji podigao svoj šator.⁸

ἐν ἡμῖν

Ivan jednostavno kaže da je Logos čovjek i time svoj šator podigao ἐν ἡμῖν, među nama. Po sebi nije teško razumjeti tu Ivanovu napomenu. Jasno je prije svega da je Logos imao svoj "šator" posred svojih učenika kada je među njima živio na zemlji. Tako im je bio prislan i blizak. Ali preko svojih učenika Logos tjelesno boravi među onima koji vjeruju u njega. To su kršćani svih vremena i svih pokoljenja. Krug se tu ne zatvara. Svojim je Utjelovljenjem Logos nazočan među svim ljudima i u cijelome svemiru. To je njegov dom.⁹

ἐθεασάμεθα

Nema sumnje da je Ivan hotimice posegnuo za glagolom θεάομαι i dodijelio mu naročito značenje i posebnu ulogu.¹⁰ Glagol znači "gledati". Razumije se da čovjek gleda i vidi očima. Ivan je očevidac onoga o čemu nas izvješćuje u svome spisu. Ali Ivan u gledanju ne ostaje na izvanjskome promatranju. On nastoji proniknuti prizor koji preda nj stavljaju njegove tjelesne oči. Ivan se trudi u viđeno ovozemnim okom uroniti okom duha. Želi motreno razmotriti. U tu mu je svrhu najbolje mogao poslužiti glagol θεάομαι, motriti, promatrati.¹¹ Množinom ἐθεασάμεθα Ivan naznačuje da nije sam gledao i razmatrao.

⁸ Ο ἐσκήνωσεν vidi: TOB, 292 bilj. s; Garzanti, 1966; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 68-70; J. JEREMIAS, *Message*, 87; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 20-21; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 244-245.

⁹ O izričaju ἐν ἡμῖν vidi: TOB, 292 bilj. t; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 245; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 21.

¹⁰ U svezi s ἐθεασάμεθα u Iv 1,14 vidi: J. JEREMIAS, *Message*, 87; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 76; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 21.

¹¹ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 919-920.

τὴν δόξαν αὐτοῦ

Naznačenim izričajem Ivan utvrđuje zbilju da je s nekim vlastitim očima vidio τὴν δόξαν αὐτοῦ, njegovu slavu. Napomena “njegov” odnosi se na utjelovljenoga Logosa. Ivan je motrio “njegovu” slavu.¹²

Grčka riječ δόξα izvorno znači mišljenje, ugled. Otuda je stekla značenje “slava”.¹³ Dobro je mišljenje o nekome njegova prava slava.

Po sudu svekolike Biblije slava pripada samo i isključivo Bogu. Bog je jedini slavan jer je jedini svet i zato je samo o njemu moguće imati besprijekorno mišljenje. Svako Božje djelo objavljuje njegovu slavu. To je božanska bit koja se očituje kroz Božja djela. Tako čovjek spoznaje, koliko je moguće, Boga i njegovu prisutnost. Ivan tu opću svetopisamsku misao u svome Proslovu primjenjuje na Logosa. Logosov je utjelovljeni život od početka do kraja bio skroman, priprost i jednostavan. Tijelo je zastiralo i skrivalo božanstvo Logosa. Ali Ivan i drugi gledatelji Utjelovljenoga uvidjeli su kroz veo i zastor tijela Logosovu “slavu”. Shvatili su, promatrajući i razmišljajući, da je Logos Bog.

Uz već navedeno opće tumačenje smije se dodati nekoliko dodatnih napomena. Tako možemo kazati da se δόξα o kojoj Ivan govori odnosi na čudesne čine što ih je Utjelovljeni učinio u svome zemaljskome životu. Čudo je, po Ivana, zapravo σημεῖον¹⁴ To znači znak, znamen.¹⁵ To je biljeg kojim se razdvajaju zbilje i po kojem se raspoznavaju. Ivan kaže da je Utjelovljeni u Kani Galilejskoj “očitovao svoju slavu” (τὴν δόξαν αὐτοῦ). To je učinio svojim čudom preinake vode u vino. Sigurni smo da to vrijedi za sva čudesna znamenja koja Evandelist spominje u svome evanđelju. Tome je dobar dokaz razgovor između Isusa i Marte prilikom Lazarova uskrsnuća. Isus to čudo tumači kao očitovanje “slave (δόξα) Božje”. Tako piše u Iv 11,40.

Možda se ovdje može poći još i dalje. Na pameti imamo Gospodnje preobraženje. Događaj i njegovo otajstvo¹⁶ moralo je za

¹² Usp. R. BULTMANN, *Theologie*, 402-412; J. JEREMIAS, *Message*, 87; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 22; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 70-72; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 245-246.

¹³ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 531-532.

¹⁴ Usp. Iv 2,11.

¹⁵ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1743-1744.

¹⁶ Usp. X. LÉON-DUFOUR, *Études d'Évangile Paris*, 1965, 87- 122.

novozavjetne kršćane biti najvećega značenja i duboko se usjeći u njihovu svijest i savjest. To otuda zaključujemo što su o Preobraženju na brdu izvijestila tri evanđelja.¹⁷ Osim toga događaj navodi i Petar¹⁸ u 2 Pt 1,16-18. Petar tu spominje “očevice” Preobraženja. O Isusu kaže da je “od Oca primio slavu” (δόξαν). Sva tri pak evanđelja među “očevicima” Preobraženja naznačuju i apostola Ivana.¹⁹ Osobno smo skloni vjerovati da Ivan na umu ima i Preobraženje kada u Proslavu veli da je s drugima vidio “njegovu slavu”.

ὡς μονογενοῦς

11

Po upravo navedenoj naznaci slava utjelovljenoga Logosa je “slava kao ὡς Jedinorođenca”. Vidimo da je Evanđelist pred naziv Jedinorođenac stavio prilog ὡς. Ta kratka riječ u grčkome ima veliki broj značenja.²⁰ Ovdje je potrebno svratiti pozornost na ὡς da se izbjegne krivo tumačenje izričaja. U Iv 1,14 ὡς znači “u toliko koliko”, “po mjeri”, “kao”. Smislom se zapravo poistovjećuje s veznikom “jer”. Prema tome Ivan veli da Utjelovljeni posjeduje slavu “u toliko” što je Jedinorođenac i jer je Jedinorođenac. Naznakom ὡς Ivan Jedinorođenčevu slavu ne uspoređuje s nikim niti je smanjuje jer pripada Jedinorođencu. On naprosto izriče tvrdnju da Jedinorođencu pripada slava “kao” Jedinorođencu, tj. jer je Jedinorođenac.²¹

Riječ μονογενής označuje²² onoga tko je jedini začet i zato se jedini u rodite lja rodio. Zbog toga se za jedino dijete kaže da je μονογενής. Vlastito je pak apostolu Ivanu da je riječ μονογενής primijenio na Logosa. Osim u Iv 1,14 to je još učinio na ovim mjestima: Iv 1,18; 3,16;3,18 i u 1 Iv 4,9. Držimo da Ivan Logosa naziva μονογενής jer jedini rađanjem od Oca ima svoj bitak. Teško nam je pretpostaviti da Evanđelist u četrnaestome retku Proslava uz vječno Logosovo rođenje na umu ima i njegovo ljudsko rođenje u povijesti. Ivanu je u biti stalo da riječju μονογενής naznači

¹⁷ Usp. Mt 17,1-13; Mk 9,2-13; Lk 9,28-36.

¹⁸ Usp. X. LÈON-DUFOUR, *Études*, 120-121; C. SPICQ, *Les Épîtres de saint Pierre*, Paris, 1966., 218-223.

¹⁹ Usp. Mt 17,1; Mk 9,2; Lk 9,28.

²⁰ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 2187-2190.

²¹ Usp. M. E. BOISMARD, *Prologue*, 72-73; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 22.

²² Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1295.

da se zbiljski po naravi od Oca rodio samo Logos. Zato je Logos μονογενής, jedinorođeni i Jedinorođenač.²³

παρὰ πατρός

Ovdje najprije treba zamijetiti²⁴ da se naznačeni izričaj koji znači “od Oca” u rečenici može odnositi na ponovljenu riječ “slava” i na genitiv “jedinorođenoga”. Tako se zapravo dobivaju dva vrijedna tumačenja među kojima se teško odabire ako je odabir uopće nužan. Recimo da je Ivan παρὰ πατρός povezao sa “slavom”. U tome slučaju on tvrdi da je Utjelovljeni “slavu” primio “od Oca” te posjeduje Očevu slavu. Ali ako izričaj παρὰ πατρός treba izravno vezati s “jedinorođenim”, tada Ivan uči da Jedinorođenač dolazi na svijet “od Oca”, tj. poslan od Oca. Nije nimalo teško zapaziti da su oba pojašnjenja točan odraz novozavjetne vjere. S Novim zavjetom vjerujemo da slavu koju Logos ima on posjeduje “od Oca”. Isto tako vjerujemo da je Otac na svijet poslao svoga Jedinorođenca koji je bio “uz” njega. Zato ga je “od” sebe poslao. Riječima “uz” i “od” preveli smo prijedlog παρὰ.²⁵

Drugome tumačenju dodajemo opasku što slijedi. Sada napominjemo da se Evanđelist tu prvi put u Proslovu poslužio riječju πατήρ Otac. To je, jasno, Bog Otac. Otuda se vidi da je Ivan pred očima imao Boga Oca kada je u Iv 1,1 zabilježio da je Logos uvijek bio “kod Boga”. Tada se Ivan poslužio prijedlogom πρὸς, a sada prijedlogom παρά. Logosa koji je bio “kod Boga” (Iv 1,1), Otac je “od” (Iv 1,14) sebe poslao u svijet. To se u punini zbilo činom Utjelovljenja.

πλήρης

Svojim oblikom i po sebi riječ πλήρης je pridjev koji znači pun, potpun, ispunjen.²⁶ Uz uvjet da πλήρης treba upravo tako shvatiti u Iv 1,14 tada se on kao i izričaj kojim rečenica završava odnosi na ὁ Λόγος s početka četrnaestoga retka. U tome slučaju Ivan kaže da je Logos “pun milosti i istine”. Međutim

²³ Usp. M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 22-23; R. BULTMANN, *Theologie*, 388; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 246-247; TOB, 292 bilj. v.

²⁴ O izričaju παρὰ πατρός vidi: M. E. *Prologue*, 73; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 246-247; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 23.

²⁵ O παρά vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1456.

²⁶ U svezi s πλήρης vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1572.

postoji mogućnost da je πλήρης riječ koja se uopće ne sklanja. To je, doduše, pučki način upotrebe riječi, ali se to već donekle uvriježilo u vrijeme kada se kršćanstvo pojavilo. Kada je tako, πλήρης se može odnositi i na μονογενοῦς. Prema tome, Ivan kaže da je Jedinorođenac “pun milosti i istine”. Nama se čini da su oba rješenja u biti sadržajem istovjetna jer Logos nije netko drugi doli Jedinorođenac.²⁷

χάριτος

O Logosu odnosno o Jedinorođenome evanđelist Ivan veli da je πλήρης χάριτος, pun milosti. Tumačeći značenje riječi χάρις na tome mjestu brojni tumači koje nadasve cijenimo u pomoć dozivaju izreku iz Izl 34,6. Tu piše da je Jahve “bogat milosrđem”. Dotični tumači smatraju da je Ivan za izvornu hebrejsku riječ u Izl 34,6 u svome Proslovu upotrijebio riječ χάρις. Stoga zaključuju da χάρις treba u Iv,14 razumjeti u smislu “milosrđe”. Prema tome, kada Ivan piše da je Logos “pun milosti” on zapravo želi reći da je “pun milosrđa” prema ljudima.²⁸

Razumije se da navedeno pojašnjenje ne odbacujemo. Štoviše, smatramo da je u neku ruku utjecalo na Ivana. Ipak nas to tumačenje nipošto posve ne zadovoljava. Da je Evanđelist htio isključivo govoriti o milosrđu, bio bi posegnuo za tom riječi. Osim toga on je pisao grčki za ljude koji znaju taj jezik. Vjerojatno pred očima nisu ni imali starozavjetni biblijski tekst. Zbog toga držimo da riječ χάρις u Iv 1,14 treba pružiti njezin općeniti grčki smisao i posebno dodati njezino istaknuto i naročito kršćansko značenje. Inače bi Ivanovo mjesto bilo nerazumljivo ljudima za koje je pisano kao i za potonje čitatelje Ivanova djela.

Osnovno značenje grčke riječi χάρις ne predstavlja nikakvu poteškoću.²⁹ Imenica dolazi od glagola χάρις koji znači veseliti se, biti radostan.³⁰ Stoga χάρις označuje ono što raduje i ono što blješti naročitim bljeskom. Iz toga temeljnoga smisla dolaze ostala značenja koja su veoma brojna. Tako se riječju χάρις izražava sve što je lijepo. Svaka i najrazličitija ljepota za Grka

²⁷ Usp. M. E. BOISMARD, *Prologue*, 74; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 247-248; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 23.

²⁸ Usp. J. JEREMIAS, *Message*, 88; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 23; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 74-79.95; TOB, 292 bilj. v.

²⁹ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 2124-2125.

³⁰ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 2114.

je χάρις. Tu može biti riječ o tjelesnoj i duhovnoj ljepoti. Pomoću riječi χάρις Grk izražava naklonost i odanost bilo koga tko je s bilo kojega razloga viši prema onome tko je niži. Jednako riječ χάρις izražava svako dobročinstvo, poklon i dar koji se udjeljuje drugome koji to ničim nije zaslužio niti zavrijedio. Čak riječ χάρις izražava zahvalnost onoga tko je nešto na dar primio od onoga tko je nešto darovao. Sve je to χάρις jer je u biti ljepota koja sjaji i razveseljuje oko tijela i duše.³¹

Mislimo da se u navedena značenja na neki način uklapa i χάρις iz Iv 1,14. Tu Ivan kaže da je Utjelovljeni “pun milosti”. To znači da je sama milost čovjeku koji ničim nije zaslužio Utjelovljenje. Utjelovljenje je Božji dar ljudskome rodu. Ono je posvemašnja χάρις. To je čin koji blješti, sjaji, raduje. U njemu je izvor i sažetak svih Božjih darova. Milost je osnovni odnos Utjelovljenoga prema ljudima. To je posvemašnja novost koja je vlastita za Novi zavjet i cijelo kršćanstvo. Čak dodajemo da χάρις u Iv 1,14 potiče vjernika na zahvalnost prema Bogu. Istaknuli smo da je i to značenje utkano u riječ χάρις.

ἀληθείας

Na koncu svoga dugoga i smislom naročito bogatoga četrnaestoga proslavnoga retka Ivan naznačuje da je Utjelovljeni također pun “istine”, ἀληθείας. Veoma ugledni tumači³² Ivanovu riječ ἀλήθεια dovode u najužu svezu s Izl 34,6 gdje se čita hebrejska riječ koja se može prevesti grčkom riječi ἀλήθεια. Dotična pak hebrejska riječ korijenski znači “čvrstoća”. U Izl 34,6 u biti znači “vjernost”. Polazeći od navedenoga isti stručnjaci drže da ἀλήθεια u Iv 1,14 također označuje “vjernost”. Prema tome, Ivan za Utjelovljenoga kaže da je “pun vjernosti”. Trajno je vjeran obećanjima koja je dao svome narodu.

Prethodno pojašnjenje cijenimo. Smatramo mogućim utjecaj izreke iz Izl 34,6 na tvrdnju u Iv 1,14. Ipak mislimo da riječ ἀλήθεια na kraju Ivanova retka treba priznati prije svega njezino

³¹ Usp. C. SPICQ, *Morale*, I., 110-126; C. SPICQ, *Agape dans le Nouvea Testament*, I., *Études Bibliques*, I., Paris, 1966, 109; III., 1959, 20-44; B. RIGAUX, *Thessaloniciens*, 252-253; R. W. GLEASON, *Qu' est-ce quela Grâce?* Casterman, 1965, 54-61; F. BAUDRSZ, *Grâce*, VB, 115-116; I HERMAN, *Grazia*, *Dizionario Teologico*, II, 38-44.

³² Usp. M. E. BOISMARD, *Prologue*, 76-79; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 23; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 248; TOB, 292 bilj. v.

obično grčko značenje.³³ Za Grka je istina ono što nije palo u zaborav već ostaje poznato. Istina je što je otkriveno, sigurno, valjano. Istina je što je točno i lišeno privida. Taj pojam istine Ivan primjenjuje na Utjelovljenoga. Utjelovljeni je “pun istine”. On je jedina i potpuna istina koja je čvrsta, sigurna i ničim netočnim i krivim natrunjena. U njoj nema nikakve zablude, prijevare i laži. Logos je “istina” za cijeli ljudski rod.³⁴

Iv 1,15

Evandelist se u petnaestome retku Proslova opet vraća Ivanu Krstitelju. Sada navodi Krstiteljevu izreku o Isusu.³⁵ Krstitelj u njoj “svjedoči” za Isusa. Svjedočanstvo sličí proročkim starozavjetnim svjedočenjima. Na to upućuje upotrijebljeni glagol³⁶ κράζω koji znači “glasno govoriti”, “izvikivati”, “kričati”.³⁷ Ivan Krstitelj ne šapuće svoje osvjedočenje i svjedočanstvo. On ga glasno i jasno izgovara da se čuje kroz stoljeća i dopre do svih ljudskih naraštaja te nikada ne umukne i zašuti.

Ivan Krstitelj najprije izjavljuje o Isusu Kristu da je zapravo u odnosu na njega došao ὀπίσω. Ta riječ može imati mjesno i vremensko značenje.³⁸ Može dakle, značiti “iza” i “poslije”. Imajući na pameti da je Isus “došao” nakon što se on rodio, Krstitelj izjavljuje da Isus “poslije” njega te se u tome pogledu stavlja u red “iza” njega”. U tome smislu shvaćamo ὀπίσω u Krstiteljevoj izjavi. Unatoč rečenome Krstitelj nipošto ne taji da je Isus Krist s obzirom na njega također ἔμπροσθέν. Ta riječ³⁹ u smislu prostora znači “ispred”, a u vremenskome smislu “prije”. Sada Krstitelj izjavljuje da je Isus Krist “prije” njega i zato se vrsta “ispred” njega. Krstitelj to utemeljuje činjenicom što Isus “bijaše prvi”. Nema dvojbe da se Krstitelj tim izričajem poziva na istinu da je Isus vječni Bog. Tako je priprostim i jednostavnim riječima ὀπίσω i ἔμπροσθέν uistinu jasno i duboko izraženo otajstvo Isusa Krista.

³³ O ἀλήθεια vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 76.

³⁴ Usp. H. SCHLIER, *Essais*, 317-324; B. RIGAUX, *Thessaloniens*.

³⁵ O Iv 1,15 vidi: O. CULMANN, *Vorträge*, 169-175; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 249-250; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 80-81; M. J. *Évangile*, 23-24; TOB, 292 bilj. v.

³⁶ Usp. R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 249 bilj. 4.

³⁷ O glagolu κράζω vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1129.

³⁸ O riječi ὀπίσω vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1390.

³⁹ O riječi ἔμπροσθέν vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 661.

Iv 1,16

Nije uopće teško razumjeti osnovni smisao i neposredno značenje utkano u Iv 1,16. Evanđelist tu izvodi zaključak za vjernike na temelju onoga što je o Utjelovljenome rekao u jednome dijelu svoga četrnaestoga retka. Istaknuo je da je Jedinorođenac “pun milosti”. Sada u šesnaestome retku bilježi što to znači za sve Isusove sljedbenike.

ὅτι ἢ καί

16

Šesnaesti redak u Proslavu ne počinje jednako u svim rukopisima, prijevodima i izdanjima. Pojavljuju se oblici koje smo grčki u naslovu naznačili. Po sebi nije lako utvrditi što je od navedenoga doista izvorno. Slijed misli, u neku ruku, traži καί, i. Ali važni drevni izvori također bilježe ὅτι. Budući da je to *lectio difficilior* izdavači se redovito opredjeljuju za ὅτι. Međutim, veoma je teško razumjeti koji smisao ὅτι ima u Iv 1,16. Neki su čak mislili da je cijeli šesnaesti redak navod Krstiteljevih riječi i zato su ὅτι uzimali za veznik “jer”. Drugi taj ὅτι niti ne prevode. Budući da izreka u Iv 1,16 nije Krstiteljeva izreka, mislimo da ὅτι po sebi nema veće značenje iako svatko mora biti poman na svaku evanđeosku izvornu riječ.⁴⁰ Zato smo se i sami, barem kratko, osvrnuli na ὅτι kojim je vjerojatno Evanđelist započeo svoj šesnaesti redak.⁴¹

ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ

Ivan pred svoje čitatelje u Iv 16 stavlja naznačeni izričaj koji znači “od njegove punine”.⁴² Očito se riječ “njegov” (αὐτοῦ) odnosi na Logosa koji se utjelovio. Prema tome, za Utjelovljenoga Evanđelist tvrdi da posjeduje “puninu”. To je njegova πλήρωμα. Tako se Ivan poslužio važnom riječju koja ima duboka, raznovrsna i tijekom povijesti upotpunjena značenja. Pojam je od velike važ-

⁴⁰ U svezi s ὅτι u Iv 1,16 vidi: M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 25; Garzanti 1967; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 82; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 250.

⁴¹ U svezi sa ὅτι općenito vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1416.

⁴² Usp. R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 250-251; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 82-83; TOB, 293 bilj. x; Garzanti, 1967; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 25.

nosti i na drugim brojnim novozavjetnim mjestima.⁴³ Svakako je zanimljivo da je apostol Ivan u svim svojim spisima riječ πλήρωμα napisao samo u retku koji razglabamo. Inače riječ πλήρωμα izravno označuje sve što ispunja. To je sadržaj ili zapremina koja se negdje nalazi. Možemo reći da je πλήρωμα zbilja kojom je neka druga zbilja ispunjena.⁴⁴

Polazeći od naznačenoga treba razumjeti i πλήρωμα Iv 1,16. Po sebi, ta πλήρωμα u pamet doziva πλήρωμα iz Iv 1,14. U utjelovljenome Logosu postoji "punina" koja ga ispunja i kojom je ispunjen. Što se nas tiče držimo da Ivan u biti ima na umu ono što je već kazao u prvome proslavnome retku. Tu je istaknuo da je Logos u sebi Bog. Božanstvo je istinska Logosova πλήρωμα. Zato je Logos život, svjetlo, milost i istina. To je Ivan izrijekom zapisao u prethodnim rečenicama. Smijemo, dakle, kazati da se πλήρωμα u Iv 1,16 odnosi na Logosovo božanstvo i sva duhovna dobra koja su u Logosu jer je Bog.

ἡμεῖς πάντες

Jasno je da Ivan naznačenim izričajem koji znači "mi svi" u prvome redu misli na svoje kršćanske suvremenike. To je povlašteno pokoljenje što se s pravom diči da je živjelo dok je Utjelovljeni prebivao na zemlji. Ali je sigurno da se Ivanov πάντες ne zaustavlja isključivo na drevnome krugu. Ivan pred očima ima vjerničku zajednicu svih vremena i naraštaja do konca povijesti spasenja.⁴⁵

χάριν ἀντὶ χάριτος

Ivan kaže da smo od punine Utjelovljenoga svi primili χάριν ἀντὶ χάριτος. Već smo prethodno povelj računali o ključnome novozavjetnome pojmu milost, χάρις. Stoga nije potrebno da ovdje opet govorimo o milosti. Sada moramo razglobiti naznačeni izričaj kao zasebnu jedinicu.

⁴³ Usp. C. SPICQ, *Agape*, II., Paris, 1966, 221-222; L. CERFAUX, *Le Christ dans la théologie de saint Paul, Lectio divina*, 6, Paris, 1958, 320-322; *La théologie de l'Église suivant saint Paul, Unam Sanctam*, 54, Paris, 1965, 272-275; P. BENOIT, *Exégèse et Théologie, II.*, Paris, 1961, 138-153.

⁴⁴ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1573.

⁴⁵ Za πάντες u Iv 1,16 vidi: M. E. BOISMARD, *Prologue*, 83; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 251; TOB, 293 biljx; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 25.

U izričaju koji je pred nama posebnu poteškoću predstavlja kratka riječ ἀντί. To je prijedlog. On s drugim padežom može imati različita značenja.⁴⁶ Moramo ih pobliže istaknuti jer uvjetuju tumačenje izričaja o kojemu govorimo. Tako ἀντί često znači “naspram”. Tu pak ponešto zastarjelu riječ rabimo u smislu “licem u lice”. Osim toga, ἀντί može imati značenje “umjesto”, “u zamjenu za”, “u usporedbi sa”. Nipošto ne treba previdjeti da se u ἀντί gotovo kao osnovno značenje nalazi smisao “nasuprot”. Još treba dodati da ἀντί također znači “na” u smislu dodavanja nečega nečemu.

Ljudi od struke od nanizanih značenja za ἀντί uzimlju različit kada tumače Ivanov izričaj.⁴⁷ Zato dobivaju različita pojašnjenja. Mi ih navodimo ni sami ne znajući koje zapravo točno ili najbolje izražava zbiljsku Ivanovu misao i pravi njegov nauk.

Moguće je da Evanđelist izričajem χάριν ἀντί χάριτος barem donekle uspoređuje i možda suprotstavlja Stari zavjet s Novim zavjetom. U tome slučaju ἀντί znači “nasuprot”. Ivan, drugim riječima, tvrdi da smo od Utjelovljenoga primili milost χάριν koja stoji nasuprot ἀντί milosti χάριτος. Nova i konačno primljena milost jest Novi zavjet. Kao milost ukazuje se zbiljom koja je “nasuprot” milosti koja je i Stari zavjet. Stari je zavjet sigurno Božja blagodat i dar. U tome je smislu svakako χάρις. Ali Stari je zavjet ipak nagovještaj, obećanje i sjena onoga što je u sebi Novi zavjet. Novi je zavjet u punome i neograničenome smislu Božja χάρις. On je to zato jer je djelo Boga Logosa koji je u svome Utjelovljenju puni Božji dar i stoga potpuna milost Novi je zavjet milost jer je ispunio Stari zavjet. To pak ne priječi da se ta dva zavjeta u neku ruku suprotstavljaju i to u Ivanovom izričaju dolazi pomoću prijedloga ἀντί.

Polazeći otuda da ἀντί u sebi sadrži smisao razlikovanja i sučeljavanja može se dobiti još jedno vrijedno tumačenje izričaja kojim se bavimo. Evanđelist je u Iv 1,14 napisao da je Logos utjelovljenjem “pun milosti”. Nije isključeno da se na to odnosi izričaj ἀντί χάριτος iz Iv 1,16. Kršćanska milost na svoj način stoji “naspram” milosti koja je za ljude Utjelovljeni. Vjernici su dionici milosti milosne punine u Utjelovljenome. Utjelovljeni je puni Očev dar ljudima koji su tek udionici na milosti. Nije, dakle, posve is-

⁴⁶ O ἀντί vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 176.

⁴⁷ U svezi s ἀντί u Iv 1,16 vidi: C. SPICQ, *Hébreux*, I., 364; *Morale*, I., 161 bilj. 1; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 83.

ključeno da je Ivan pomoću ἀντὶ χάριτος razlučio samu milost koja je Utjelovljeni od milosti koju od Logosa primaju njegovi vjernici.

Dobro i valjano tumačenje stječemo ako pretpostavimo da ἀντὶ u Iv 1,16 znači “na”. Tada Ivanov izričaj u prijevodu glasi “milost na milost”. U tome slučaju Evanđelist uči da su vjernici od Utjelovljenoga primali milost za milošću. Jedino se dobročinstvo nadovezivalo na drugo. Svaka je milost pripremala novu milost. Bila joj je podloga, preduvjet i začetak. Bog je u svome daru neiscrpiv i nezaustavljiv. Primalac njegova dara postaje sve sposobniji prihvatiti novi dar. Bog se ne da nadvisiti u dobročinstvu. To je očitim pokazao Utjelovljeni svojim djelom. Cijeloga je života ljudima pružao “milost na milost”.⁴⁸

Iv 1,17

U svome sedamnaestome proslovnome retku Evanđelist uspoređuje i dijelom suprotstavlja Mojsija i njegovo osnovno djelo s Isusom Kristom i njegovom ulogom u povijesti ljudskoga spase-nja.⁴⁹ Naznačujući Isusovu ulogu Ivan je ponovio izričaje “milost i istina”. Već ih je upravo tako istaknuo na kraju četrnaestoga retka. Uz Mojsijevo je ime vezao ὁ νόμος, zakon.

ὁ νόμος

Ivan je kako vidimo u jednini napisao ὁ νόμος, zakon. Postupio je kako je općeniti običaj u Novome zavjetu. Tu se riječju ὁ νόμος označuje zakon koji je Bog udijelio drevnome izraelskome narodu. Bog je u zakonu obznanio svoju volju i zapovijed. Taj je zakon uređivao svekoliki život izraelskoga naroda. Određivao je čudoredno ponašanje, društveni način djelovanja i svekoliko bogoslužje. Riječ ὁ νόμος u Novome zavjetu označuje cijeli Stari zavjet, ali isto tako Mojsijevo Petoknjižje jer je tu zapisan starozavjetni zakon. Jasno je da je νόμος bio veliki Božji dar i neizmjer-

⁴⁸ O izričaju χάριν ἀντὶ χάριτος vidi: M. E. BOISMARD, *Prologue*, 83-84, 95; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 251; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 25; TOB, 293 bilj. y; Garzanti, 1967; J. JEREMIAS, *Message*, 88; C. SPICQ, *Hébreux*, I., 364; *Morale*, I., 58-59. 116; *Dieu*, 30 bilj 6; R. W. GLEASON, *Grâce*, 62.

⁴⁹ O Iv 1,17 vidi: R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 252-253; J. JEREMIAS, *Message*, 88-89; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 85-87; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 25-26.

no dobročinstvo. Narodu je kroz propise i naredbe naznačio što Bog od njega traži. Mislimo da je i Ivan u naznačenome smislu upotrijebio riječ ὁ νόμος u Iv 1,17. Vjerojatno nije na pameti imao neko iznimno poimanje zakona.⁵⁰

διὰ Μωυσέως

Ivan ističe da je Bog zakon dao “po Mojsiju”. To znači napisani grčki izričaj. U njemu je istaknuta povijesna činjenica. Znamo da u svekolikoj židovskoj povijesti nema ličnosti koja se po značenju i važnosti uopće može usporediti s Mojsijem. On je bio tvorac židovskoga naroda. U Mojsijevu je životu najznačajnije upravo to što je posrednik Božje objave. Odigrao je ogromnu ulogu u židovskome narodu kao prorok, zakonodavac i društveni djelatnik. U doba Novoga zavjeta Židovi su neizrecivo visoko uzdizali Mojsija i njegovo značenje. Gotovo su Božju riječ zamijenili Mojsijevom. Zaboravili su da je Mojsije bio posrednik Božjega djela. Nije isključeno da se nešto od toga osjeća u Ivanovom prijedlogu διὰ, po. Mojsije je samo Božji sluga. U tome je njegova prava veličina.⁵¹

διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ

Nama nije nipošto potrebno na ovome mjestu tumačiti ime Ἰησοῦς Χριστός, Isus Krist. Ipak bilježimo napomenu koja nam se čini važnom. Ivan do sada u Proslovu nije izravno spomenuo ime Isus niti Krist niti Isus Krist. To je sada učinio prvi put. To je razlog što ni mi nismo redovito govorili o Isusu Kristu. Poštivali smo Ivanov način izražavanja. Ali smo posve svjesni da je Evanđelist već s prvim riječima svoga Proslova pred očima imao Isusa Krista. Logos o kojemu je Ivan stalno govorio nije nitko drugi nego Isus Krist.

Evanđelist je u Iv 1,17 usporedio i blago i neposredno suprotstavio Mojsija i Isusa Krista. Time je želio naznačiti razliku između Staroga zavjeta i Novoga zavjeta. Obilježba je Staroga zavjeta “zakon”. Nema sumnje da je taj “za kon” kao izraz Božje volje bio dobar. Ipak je bio prolazan. Zamijenila ga je “milost i istina”. To je neizrecivo više od “zakona”. Posrednik je pak “milost i istine” Isus Krist.

⁵⁰ U svezi s ὁ νόμος vidi: R. BULTMANN, *Theologie*, 260-261; P. BLÄSER, *Legge*, DT, II., 158-168; F. MICHAELI, *Loi*, VB, 159-161; J. L. LEUBA, *Loi*, VB, 161-163.

⁵¹ O Mojsiju vidi: J. L. LEUBA, *Noms propres*, VB, 196-197.

Iv 1,18

S osamnaestim retkom završava Proslov. Redak je dosta dug. Ivan u njemu pokazuje jedinstvenost Isusove objave o Bogu. S tome se objavom zapravo ništa ne može mjeriti. Ona bitno nadvisuje i nadmašuje svaki drugi govor o Bogu što se tijekom povijesti uspostavio među ljudima. Ivan sigurno iz toga nije izdvojio ni Stari zavjet.

οὐδεὶς

Ivan najprije utvrđuje činjenicu da “Boga nitko nije nikada vidio”. Ivan je tu posve čvrsta suda: Boga nije vidio nitko, οὐδεὶς. Evanđelist s οὐδεὶς pred očima jamačno ima svakoga čovjeka i zato cijeli ljudski rod. Svojom izrekom sažima nauk cijeloga Staroga zavjeta, mišljenje duhovnih ljudi i učitelja u židovstvu. Čovjek ne može vidjeti Boga i ostati na životu. Umro bi, tko bi Boga vidio. Tako je otkada je čovjek sagriješio. Grijech je uvjetovao da je čovjek udaljen od lica Božjega. Razlog zašto čovjek ne može vidjeti Boga jest ljudska grešnost. Bog je sama svetost. Stoga grešni ne može vidjeti svetoga. Čovjek mora biti svet da može gledati Boga koji je svet. U zemaljskome pak životu čovjek nije nikada potpuno svet. Zato se ovozemnim očima ne može ni vidjeti ni gledati Boga. Samo produhovljene i sasvim čiste oči mogu motriti i promatrati Boga.⁵²

Govoreći na ovome mjestu o Bogu, još jednom svraćamo pozornost da je Evanđelist i u Iv 1,18 upotrijebio riječ Θεός. Mada je njegova misao općenita i široka, nas nije strah da i sada riječ Θεός uzmemo u smislu Bog Otac. Nitko nikada od ljudi prije Isusa Krista niti je vidio Boga niti je slutio da je Bog Otac.

μονογενής

Sada smo u naslov stavili jedino μονογενής. Već smo naznačili da to znači jedinorođeni, jedinorođenac, jedini sin. Ali velika je i zapravo nerješiva poteškoća u tome što ne znamo što je Ivan napisao na tome mjestu. U povijesti mjesta pojavljuju se ova četiri oblika: μονογενής, ὁ μονογενής, ὁ μονογενής Θεός i υἱός. Autori se i izdavači teksta raznoliko opredjeljuju za ovu ili onu inači-

⁵² U svezi s οὐδεὶς U Iv 1,18 vidi: TOB, 293 bilj. 7; J. JEREMIAS, *Message*, 89; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 88-89; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 26; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 253; M. BOUTTIER, *Voir*, VB, 311-313.

cu. Nama to ovdje nije nimalo potrebno. Što se Ivanova nauka tiče, on se izborom inačice uopće ništa ne mijenja. Evanđelist je već u Iv 1,1 Isusa oslovio s Θεός, Bog. To je mogao ponoviti i u zadnjem retku i tako vrhovnom kristološkom vjeroispovjedu zadržati krug svoga razmišljanja o Logosu. U Iv 1,14 čitamo izričaj μονογενής. Jedino bi se Ivan na nov način izrazio ako je u Iv 1,18 Isusa doista oslovio izričajem υἱός Sin. To uistinu prethodno u Proslavu nije nijednom učinio.⁵³

ὁ ὦν

22

Mislimo da je od koristi zasebno svratiti pozornost na izričaj ὁ ὦν, “onaj koji je”. U Iv 1,18 odnosi se na Isusa Krista. Inače ὁ ὦν po sebi i dosta često jednostavno označuje Boga. U tome je smislu osnovno mjesto u Izl 3,13-14. Polazeći otuda, u Septuaginti izričaj ὁ ὦν obično se odnosi na Boga. Istim se izričajem u Ivanovu evanđelju u više navrata poslužio i Isus, O sebi je rekao “ja jesam”. To svjedoče ova Ivanova mjesta: Iv 8,24; 8,28 i 8,58. Osim toga Evanđelist je u Proslavu češće o Isusu Kristu napisao u imperfektu ἦν. To je po sadržaju isto što i ὁ ὦν. Isus je “onaj koji je” u krilu svoga Oca. To nipošto ne dokida predloženo tumačenje. Isus je, po sebi, trajno ὁ ὦν. On je “onaj koji je” od sve vječnosti, u svome zemaljskome životu i sada na nebeskome prijestolju. Budući da je Isus Bog, tajno je “u Očevu krilu”. U tome nema prekida.⁵⁴

εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς

Ivan naznačenim izričajem ističe blizinu i prisnost Isusa s njegovim Ocem. U tu se svrhu izrazio slikovito. Ivan je očito pošao od slike nazočne u Starome i Novome zavjetu.⁵⁵ Inače grčka riječ κόλπος ima puno značenje. Tako označuje najrazličitije vrste udubina i nabora. Riječ može označivati morsku udubinu koja je uvala i zaljev. I džep se grčki kaže κόλπος. Džep je određena

⁵³ S obzirom na μονογενής u Iv 1,18 vidi: Garzanti, 1967; TOB, 293 bilj. a; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 26-28; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 89-90; O. CULLMANN, *Christologie*, 258. 268; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 255; K. RAHNER, *Dieu*, 95 bilj. 1; F. AMIOT, *Deum nemo vidit unquam*, *Jo.*, 1,18, u: *Mélanges Bibliques A. Rober Bloud – Gay*, 1957., 470-471.

⁵⁴ Usp. R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 256.

⁵⁵ Usp. R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 256; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 90; O. CULLMANN, *Vorträge*, 595; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 28.

udubina na odjeći. U drevno vrijeme džep se obično nalazio kao udubljenje u haljini na trbuhu ili grudima. Otuda je riječ κόλπος dobila značenje trbuh, grudi, krilo.

Riječ κόλπος u slikovitome smislu rado i često rabi Stari zavjet kada govori o prisnome i najbližem odnosu žene i muža. Isto tako Stari zavjet bilježi da je dijete na grudima ili u krilu svoje majke i dojilje. Luka je zapisao da se Lazar nalazi u Abrahamovu krilu.⁵⁶ I Ivan je kod večere bio uz Isusove grudi ili njegovo krilo.⁵⁷

Navedeno pokazuje da se Evandelist u Iv 1,18 poslužio slikom koja je njegovim čitateljima bila jasna, izražajna i sigurno veoma draga. Isus je “u Očevu krilu”. To znači da mu je blizak i prislan. Istina je da je Ivan pred κόλπος stavio εἰς. Vidi se pak da je to zamjena za ἐν.

ἐξηγήσατο

Zadnja je riječ u Proslovu upravo zabilježeni aorist ἐξηγήσατο. Glagol ἐξηγέομαι početno znači “voditi korak po korak” i tom ustrajnošću vođenje privesti kraju. U glagolu je također nazočan smisao “prethoditi” i “stupati na čelu” puta i putovanja. Ali sve se to može primijeniti i na duhovnu razinu. Stoga ἐξηγέομαι često znači “potanko izraziti”, “tumačiti”, “pojasniti”, “razglobiti”.

Zbiljski subjekt aorista ἐξηγήσατο jest Jedinorođenac. To je Isus Krist. Stoga se ἐξηγήσατο odnosi na cijeli zemaljski život Isusa Krista. U to je doba Isus obavio posao vodstva, pojašnjenja i potankoga tumačenja. Ivan u rečenici nije naznačio na što se sadržajno odnosi Isusovo djelo upućivanja. Ipak to nije teško uvidjeti. Ivan je kazao da “Boga nitko nije nikada vidio”. Ali je Isus “koji je” neprestano” u Očevu krilu” tijekom svoga života učenike privodio Bogu i do njega ih doveo. On je pred njima išao i pojašnjavao što treba znati o Bogu. Boga je očitovao i objavio. Isus je razotkrio da je Bog u sebi za njega i za ljude Otac. To što “nitko” nije mogao nikada učiniti, postigao je Isus. U tu je svrhu “pojašnjavao”, “tumačio” i “govorio”. Boga je obznanio Ocem. Upravo je to smisao njegova dolaska na svijet.⁵⁸

⁵⁶ Usp. Lk 16, 23.

⁵⁷ Usp. Iv 13, 23.

⁵⁸ Usp. R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 254; C. SPICQ, *Morale*, II., 576;

ZAVRŠNE NAPOMENE

Prethodno smo kako smo znali i umjeli razjasnili cijeli Ivanov Proslav. Taj posao smatramo vrijednim, dobrim i korisnim. Sada na kraju rada samo upozoravamo na neka pitanja koja se obično obrađuju u svezi sa Proslavom. U pitanja ipak ne ulazimo potanko ni podrobno. Al je dobro da nam nisu posve tuđa i nepoznata.

Na ovome mjestu prije svega bilježimo da je Proslav bez moguće dvojbe *određena pjesma*. To je kršćanski himan u čast Isusu Kristu Bogu Logosu. Dade se lako pojmiti da su vjernici za vrijeme bogoslužja pjevali Proslav koji je svojim ritmom i sadržajem bio u tu svrhu veoma prikladan.⁵⁹

Usput naznačujemo da se istaknuta pretpostavka dobro uklapa u novozavjetni okvir gdje doista odzvanja pjesma i gdje pjevanje ima dolično i odlučno mjesto. Isus je svoju Zadnju večeru s učenicima tako dovršio da su “otpjevali hvalospjeve” i tek se potom “zaputili prema Maslinskoj gori” (Mt 26,30). Luka nas izvješćuje da su Pavao i Sila dok su bili “u nutarnjoj tavnici” oko same “ponoći” na taj način molili Boga što su “pjevali hvale” (Dj 16,24-25). Jakov radosnome kršćaninu dovikuje “neka pjeva hvalospjeve” (Jak 5,13). Pavao također češće bilježi u svojim pismima da su kršćani među kojima je on djelovao pjevali različite vrste pjesama.⁶⁰ To se zbivalo pri kršćanskim sastancima. Otuda zaključujemo da je pjesma i pjevanje od početaka sastavni dio kršćanskoga bogoslužja⁶¹ kako je to bilo i u bogoslužju židovskoga naroda.⁶²

Među stručnjacima čvrsto se uvriježilo osvjedočenje da Proslav *nije u cjelini izvoran*. U njemu bi neposredno od Ivana potjecali određeni umeci i stanovita pojašnjenja. Navedeno se već općenito i kao sigurno prihvatilo. Ali su, polazeći otuda,

M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 28; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 90-92.94; TOB, 293 bilj. b; Garzanti, 1967.; A. BAILLY, *Dictionnaire*, 706.

⁵⁹ Usp. J. JEREMIAS, *Message*, 76-83.

⁶⁰ Usp. Ef 5,19; Kol 3,16; 1 Kor 14,26.

⁶¹ Usp. O. CULLMANN, *Le culte dans l'Église primitive*, Neuchatel - Paris 1948., 19-20; F. M. BRAUN, *Jean*, 134.

⁶² Usp. A. MAILLOT, *Hymne*, VB, 120.

iskrsnula pitanja koja u rješenjima i odgovorima dijele i podvaju ljude koji se iz neposredne blizine bave Proslovom.⁶³

Već smo naznačili tumačeći Iv 1,1 da jedino Ivan u cijelome Novome zavjetu Isusa Krista naziva Logos. Nastaje ogromno pitanje⁶⁴ zašto je Evanđelist tako postupio. U nastavku u tu svrhu kratko navodimo neke predložene odgovore. Tako smjesta ističemo značenje *Božje riječi* u Starome zavjetu. Nema dvojbe da u drevnoj Bibliji postoje dijelovi u kojima se Božja riječ uzima za određenu izdvojenu i posebnu zbilju te se o njoj kao takvoj razmišlja i piše. Ipak nema takvih mjesta gdje se Božja riječ drži posebnom osobom. Unatoč tome u Mudr 18,15 čitamo izreku o Božjoj "svemogućoj riječi". U Izr 55,10-11 piše da riječ izlazi iz Božjih "usta".

Božja je riječ vječno u Bogu. Po njoj Bog ulazi u odnos sa svijetom. U tu je svrhu osnovno mjesto opis stvaranja u Post 1,1-2,4. Tu se ponavlja da je svijet nastao jer je Bog rekao svoju riječ. Isto čitamo u psalmu gdje stoji: "Jahvinom su riječju nebesa sazdana" (Ps 33,6). Osim kod stvaranja Božja riječ posebice igra ulogu u Božjoj objavi. Bog se u Starome zavjetu kroz riječ očitovao ljudima. Nije, dakle, isključeno da je Evanđelist Isusa nazvao Riječ polazeći od starozavjetnoga govora o riječi. Tako je povezo oba dijela Biblije. Obznanio je da je Božja riječ zapravo Riječ. To je Isus iz Nazareta koji je svojom riječi u punini objavio Boga.⁶⁵

Stručnjaci rado ističu da je evanđelist Ivan Isusa nazvao Logos kako bi na njega prenio obilni i raznoliki starozavjetni nauk o *Božjoj mudrosti*. Međutim odmah moramo kazati da se riječ (σωφία), mudrost, ne pojavljuje u Ivanovom evanđelju. Štoviše, teško je uočiti bilo kakvu povezanost između Ivanova spisa i veoma brojnih starozavjetnih ulomaka posvećenih razmatranjima o Božjoj mudrosti. Ipak nema sumnje da se Ivan u

⁶³ Usp. R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 200-203; J. JEREMIAS, *Message* 78; F. M. BRAUN, *Jean*, 133,

⁶⁴ Općenito o nazivu Logos vidi: V. TAYLOR, *Personne*, 114-118; O. CULLMANN, *Christologie*, 216-233; F. M. BRAUN, *Jean*, 137-150; R. BULTMANN, *Theologie*, 392-402; C. DUCOQ, *Christologie*, Paris 1968., 263-276; J. JEREMIAS, *Message*, 75-93.

⁶⁵ Usp. O. CULLMANN, *Christologie*, 220-223; J. JEREMIAS, 91; J. P. RAMSEYER, *Parole*, VB, 219-221; P. E. BONNARD, *La Sagesse en personne annoncée et venue Jésus Christ*, Lectio Divina, 44, Paris 1966., 144; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 111.128-129. 132-134; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 260-261; C. DUCOQ, *Christologie*, 269.

Proslavu o Logosu i njegovome djelu izrazio kao što je Stari zavjet govorio o Božjoj mudrosti. To najbolje pokazuje usporedba između Proslava i ovih starozavjetnih mjesta: Mudr 9,9-12; Sir 24,3-31 i Izr 8,22-36. Na žalost dalje u to pitanje za sada ne možemo ulaziti.⁶⁶

Postoji čak i takvo mišljenje među stručnjacima⁶⁷ da je Ivan Isusa u Proslavu nazvao Logos jer su Židovi svoj *Zakon* stavili u središte života. Po Ivanu, središte može biti samo Isus jer je Logos. Uistinu u židovstvu su se Zakonu pripisivale, pridijevale i priznavale najviše osobine i iznimna značenja. Vladalo je uvjerenje da je Zakon donekle uvijek postojao kao što neće nikada minuti ni prestati. Židovi su mislili da je Bog najprije kao najodličnije stvorenje zasnovao i uspostavio njihov Zakon. Zakon je imao značajnu i odlučnu ulogu kod stvaranja svijeta. Istina je da nije neposrednom moći i djelatnom snagom izgradio svemir. Zakon je bio nacrt kojim se Bog služio kada je utemeljio sve što postoji. Zakon je neposredno nazočan kod Boga. Trajno je u Božjoj blizini. Židovi su Zakon nazivali Božjom kćeri i slikovito govorili da se nastanio na Božjim koljenima. Zakon je postao neka vrsta osobnosti.

U to doba kada nastaje Novi zavjet u židovstvu je poštivanje Zakona donekle došlo do vrhunca. Zakonu se idolatrijski iskazivalo štovanje. U bogoslužju je tako reći zauzeo božansko mjesto. Da bi otklonio takvo poimanje Zakona, Ivan pred njega na prvo mjesto stavlja Isusa Krista i zato ga naziva Logosom.

Bijaše zapravo neminovno i neizbježno da se Ivanov govor o Logosu dovede u neku svezu s *grčkom filozofijom* jer u njoj postoje razmišljanja o Logosu otkada ona traje. Od njezinih praiskonskih početaka stalno je prati naporno razmatranje o Logosu. Tu se Logos prije svega shvaća kao zakon koji usklađuje i ravna svekoliki svijet. Logos se nalazi i u čovjekovom umu. Razum izmiruje i sjedinjuje s propisima svijeta. U grčkoj je filozofiji Logos širok i gotovo sveobuhvatan pojam. Grk Logos vidi svugdje gdje je u prirodi nešto pravo i istinito i gdje je na snazi sklad, mjera,

⁶⁶ Usp. P. E. BONNARD, *Sagesse*, 17-122; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 100-103; 127-128.132; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 29; O. CULLMANN, *Christologie*, 222-223; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 260-261; E. JACOB, *Sagesse*, VB, 270-272; F. M. BRAUN, *Jean*, 137-142.

⁶⁷ Usp. F. MICHAELI, *Loi*, VB, 159-161; F. M. BRAUN, *Jean*, 30.143-145; C. DU-
COQ, *Christologie*, 269; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 125-126. 260-261; R. SCH-
NACKENBURG, *Johannesevangelium*, 260-261; O. CULLMANN *Christologie*,
223.

i raspored. Logos je u lijepome i dobrome. Ne može ga uništiti ni dokinuti što je ružno i nećudoredno. Grci rado logos nazivaju razumnošću koja je oduvijek nazočna u svijetu i svemiru. Logos je duša svijeta. Nalazi se posvuda i sve proniče. Logos je božanski zakon koji je utkan u vidljivi svijet. Svijet je po logosu sređena i usklađena cjelina. Tim je, dakle, Grcima koji imaju uzvišeni pojam o logosu evanđelist Ivan u svome proslavu Isusa Krista predstavio kao Logosa koji je u punome smislu osoba i vječni Bog. Ivan se s pravom mogao nadati da će Grci razumjeti što govori.⁶⁸

Neki autori Ivana evanđelistu s njegovim naukom o Logosu povezuju s *Filonom Aleksandrijskim*.⁶⁹ Prava je istina da je Filon bio iznimno velika i istaknuta ličnost u svome naraštaju. Posjedovao je određeno mišljenje o Logosu. Ali nipošto osobno ne možemo zamisliti da je Filon utjecao na apostola Ivana. Međutim Filon svojim spisima pokazuje da je u ono doba razglabanje o logosu bilo rašireno i posvuda nazočno. Stoga se ni čitatelji Ivana evanđeliste nisu mogli iznenaditi što je i on progovorio o Isusu kao Logosu.

Dužni smo napokon spomenuti i *gnosticizam*.⁷⁰ Zadnjih se sto godina svojski nastojalo u istraživanju utvrditi točan odnos između sv. Ivana i gnostičkih sustava. Taj je posao mnogostruko težak. Pitanje je da li se valjano i na zadovoljstvo uopće može privesti kraju. Osnovna je poteškoća u tome što ne posjedujemo dobre izvore koji se odnose na gnosticizam. Dodajemo da se u gnosticizmu nađe lijepih misli i uzvišenih izreka o logosu. Unatoč tome, nama je nemoguće pretpostaviti da je Evanđelist otuda krenuo pišući u Proslavu svoj veličanstveni himan i vebnu pjesmu Isusu Kristu Bogu Logosu.

⁶⁸ Usp. M. J. LAGRANGE, *Évangile*, CLXXVII-CLXXVIII, 3,31,218; O. CULLMANN, *Christologie*, 222; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 258-259.

⁶⁹ Usp. R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 261-263; 219-220;217; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 2-3;31-33; TOB, 284; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 109; O. CULLMANN, *Christologie*, 219;222; J. JEREMIAS, *Message*, 90.

⁷⁰ Usp. R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 117-131, 264-269. 433-447; O. CULLMANN, *Christologie*, 219; TOB, 285-286; F. M. BRAUN, *Jean*, 253-300.

Résumé

L'étude dont on fait ici un résumé succinct est écrite évidemment en croate. Son titre exact c'est: *Une certaine interprétation du Prologue de S. Jean*. L'auteur a choisi tout à fait délibérément pour son titre le mot certain car il sait très bien qu'il est presque impossible de donner une ininterprétation du texte johannique acceptable par tous et parfaite de tous les points de vue. L'interprétation du Prologue est vraiment de longue durée et bien complexe. Toute l'histoire de théologie et d'exégèse s'en occupait sans cesse et toujours un peu différemment.

28

L'auteur dans son article examine tous les versets du Prologue. Il s'intéresse à chaque mot employé par S. Jean. Il n'a pas oublié non plus les problèmes textuels ni stylistiques que pose ce texte de l'Apôtre. Une fois expliqué le Prologue offre une doctrine très claire et vraiment cohérente. Tout le Prologue parle à vrai dire du Logos qui est Jésus – Christ. Pour commencer Jean écrit que le Logos est éternel, qu'il est une vraie personne divine et qu'il est pleinement Dieu. Par ce Logos tout a été fait ce qui est fait dans l'univers, dans le monde et dans l'histoire humaine. Pourtant le Logos a pris soin d'une manière particulière du genre humain pour lequel il est la vie et la lumière. Mais l'humanité a refusé de recevoir le Logos. Le même a fait également le peuple juif. Par contre, il y a une communauté qui a embrassé le Logos. C'est bien sûr l'Église du Christ. Dans son Prologue l'Évangéliste met fortement en évidence le rôle de Jean le Baptiste. L'auteur explique copieusement les raisons qui vraisemblablement ont poussé l'Apôtre de le faire. En parlant de l'oeuvre du Logos incarné S. Jean souligne surtout que le Christ est la grâce, la vérité et la plaine révélation de Dieu pour ses disciples et par eux pour l'humanité toute entière. A la fin de son étude minutieuse et laborieuse du texte lui-même l'auteur pose plusieurs questions relatives au Prologue. C'est notamment le problème de l'authenticité du texte et surtout la question pourquoi S. Jean et lui seulement a appelé Jésus le Logos. L'auteur a mentionné ces problèmes en désirant que son travail soit au moins d'une certaine façon complet.

Malgré cela on s'aperçoit tout de suite que son coeur n'y est point.

L'auteur étudiait le Prologue principalement pour nourrir sa foi personnelle et celle de ses lecteurs possibles en Jésus-Christ, le Logos Dieu.